

POSTANOWIENIE

Dnia 10 grudnia 2021 roku

Sąd Okręgowy w Opolu, II Wydział Cywilny Odwoławczy
w składzie następującym:

Przewodniczący: sędzia Grzegorz Kowolik (spr.)
po rozpoznaniu w dniu 10 grudnia 2021 roku
na posiedzeniu niejawnym
zażalenia OP

w sprawie z udziałem zastępcy notarialnego Marcina Margońskiego, zastępcę notariusza Justyny Gawlicy
na odmowę dokonania czynności notarialnej przez zastępcę notarialnego Marcina Margońskiego, zastępcę notariusza Justyny Gawlicy
z dnia 10 lipca 2020 r.
repertorium A numer 4737/2020

Wpisano do rejestru	
Trybunału Sprawiedliwości pod numerem 1209675	
Luksemburg, dnia	11. 01. 2022
Faks/E-mail:	07.01.22
Sekretarz, z upoważnienia Maria Siskierzyńska administratorka	

postanawia:

I. zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Luksemburgu z następującym pytaniem prawnym:

1. czy art. 22 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że osoba niebędąca obywatelem Unii Europejskiej uprawniona jest do dokonania wyboru swojego prawa ojczystego jako prawa, któremu podlega ogół spraw dotyczących spadku?
2. czy art. 75 w zw. z art. 22 powołanego rozporządzenia nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że w sytuacji, w której umowa bilateralna łącząca państwo członkowskie z państwem trzecim nie reguluje wyboru prawa w sprawie spadkowej, ale wskazuje prawo właściwe w sprawie spadkowej, obywatel takiego państwa trzeciego zamieszkujący państwo członkowskie związane ową umową bilateralną może dokonać wyboru prawa?

II. zawiesić postępowanie w sprawie na podstawie przepisu art. 177 § 1 pkt 3¹⁾ k.p.c.

Grzegorz Kowolik

Na oryginale właściwy podpis

UZASADNIENIE

I. Stan faktyczny w sprawie:

W dniu 10 lipca 2020 r. zastępca notarialny Marcin Margoński - zastępca notariusza Justyny Gawlicy, prowadzącej Kancelarię Notarialną w Krapkowicach działając w trybie art.

CURIA GREFFE Luxembourg	
Entrée	07. 01. 2022

81 ustawy z dnia 14.02.1991 roku Prawo o notariacie, odmówił w zakresie obejmującym wybór prawa ukraińskiego, dokonania czynności notarialnej OP posiadającej wyłącznie obywatelstwo ukraińskie, zamieszkałej w Polsce oraz będącej wraz z mężem na prawach wspólności ustawowej właścicielką lokalu mieszkalnego położonego w Polsce, polegającej na sporządzeniu aktu notarialnego - testamentu zawierającego wybór prawa ukraińskiego i modyfikację ustawowego porządku dziedziczenia na gruncie tego prawa,

W uzasadnieniu wyżej wskazanej umowy zastępca notarialny wskazał, że w części dotyczącej dokonania wyboru prawa ukraińskiego żądanie stawającej, jako sprzeczne z prawem w rozumieniu art. 81 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (Dz. U. z 2017 r., poz. 2291 ze zm.), nie mogło zostać przez notariusza uwzględnione.

Zdaniem notariusza, wnosząca zażalenie posiada obywatelstwo ukraińskie i co za tym idzie, zgodnie z art. 22 ust. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.7.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 201 z 27.7.2012 r., s. 107 ze zm., dalej: rozp. spad.), *pima facie* mogłaby wybrać prawo ukraińskie jako prawo, któremu będzie podlegał ogół spraw dotyczących spadku po niej.

U podstaw odmowy dokonania czynności notarialnej legło jednak stanowisko, wykonującego nadzór judykacyjny nad notariuszem, Sądu Okręgowego w Opolu, który w sprawie o analogicznym stanie faktycznym, w postanowieniu z dnia 28 lutego 2020 roku w sprawie II CZ 520/19 uznał, że „art. 22 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 należy zatem rozumieć w ten sposób, że daje on wyłącznie obywatelom państw członkowskich Unii Europejskiej możliwość wyboru prawa państwa, któremu podlega ogół spraw dotyczących spadku”. Stanowisko takie uzasadnione zostało wskazaniem na treści motywu 38 zd. 1 rozporządzenia 650/2012, zgodnie z którym rozporządzenie powinno umożliwić „obywatelom” ułożenie zawczasu ich spraw spadkowych poprzez dokonanie wyboru prawa. Sąd wskazał również na art. 81 ust. 2 lit. c TFUE jako podstawę normatywną wydania rozporządzenia 650/2012. Notariusz czuł się zobligowany uwzględnić ocenę prawną dokonaną przez Sąd Okręgowy w Opolu w powołanym orzeczeniu.

Wyborowi prawa, którego chciałyby dokonać stawająca, niezależnie od powyższej wykładni art. 22 rozporządzenia 650/2012, stoi też na przeszkodzie, zdaniem notariusza, okoliczność, że normy rozporządzenia 650/2012 ustępują zgodnie z art. 75 rozporządzenia przed mającymi przed nimi pierwszeństwo regulacjami umów bilateralnych z państwami

trzecimi, między innymi łączącej Polskę z Ukrainą umowy z 24 maja 1993 roku o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych (Dz.U. z 1994 r. Nr 96, poz. 465, dalej: umowa polsko-ukraińska). Art. 37 umowy polsko-ukraińskiej reguluje prawo właściwe w sprawach spadkowych w ten sposób, że prawem właściwym w zakresie dziedziczenia mienia ruchomego stawającej jest prawo ukraińskie, jako prawo kraju jej obywatelstwa (ust. 1), natomiast prawem właściwym w zakresie dziedziczenia mienia nieruchomego jest prawo państwa-strony położenia tego mienia (ust. 2). W wypadku stawającej oznacza to właściwość prawa polskiego do dziedziczenia nieruchomości położonych w Polsce.

Notariusz wskazał, że umowa polsko-ukraińska nie przewiduje możliwości dokonania wyboru prawa właściwego w sprawach spadkowych, a tym samym ujednolicenia prawa, którego właściwość przewidziano w jej art. 37. Wskazanie prawa właściwego wynikające z umowy polsko-ukraińskiej ma charakter niedyspozytywny. Przewidziany w art. 75 rozporządzenia spadkowego prymat norm tejże umowy nad normami rozporządzenia 650/2012 wyklucza tym samym dokonanie przez stawającą wyboru prawa, w tym dopuszczanego przez prawodawcę unijnego w art. 22 rozporządzenia spadkowego wyboru prawa ojczyznego. Stanowisko takie wyrażane jest też w piśmiennictwie (P. Czubik, Obowiązywanie norm kolizyjnych z umów o pomocy prawnej zawartych z Białorusią, Ukrainą i Rosją w obrębie materii objętej zakresem zastosowania rozporządzeń europejskich, Nowy Przegląd Notarialny 2015, nr 3, s. 28). Zostało ono podzielone w powołanym postanowieniu Sądu Okręgowego w Opolu z dnia 28 lutego 2020 roku w sprawie II CZ 520/19.

Z uwagi na sprzeczność żądania wnoszącej zażalenie z obowiązującymi w polskim systemie prawnym normami należało, zdaniem notariusza, odmówić dokonania czynności notarialnej w zakresie, w jakim dotyczyła ona dokonania wyboru prawa właściwego w sprawie spadkowej.

Powyższą odmowę zaskarżyła zażaleniem OP wnosząc o uchylenie tejże odmowy dokonania czynności notarialnej w całości.

Ponadto skarżąca wniosła o skierowanie w toku postępowania zażaleniowego pytania prejudycjalnego do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zmierzającego do wyjaśnienia, czy art. 22 lub 75 rozporządzenia 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że w sytuacji, w której w umowa bilateralna łącząca państwo członkowskie z państwem trzecim nie przewiduje możliwości wyboru prawa w sprawie spadkowej, obywatel takiego

państwa trzeciego zamieszkujący państwo członkowskie związane ową umową bilateralną nie może dokonać wyboru prawa.

W uzasadnieniu swego stanowiska skarżąca wskazała, że w ocenie wnoszącej zażalenie stanowisko notariusza opiera się na błędnym rozumieniu zarówno art. 22 rozporządzenia 650/2012, jak i art. 75 tego rozporządzenia.

W odniesieniu do art. 22 rozporządzenia 650/2012 skarżąca wskazała na brzmienie tego przepisu, zgodnie z którym „każdy” może dokonać wyboru swojego prawa ojczystego jako prawa właściwego w sprawie spadkowej (zd. 1). Również w zdaniu drugim tego przepisu mowa jest, że wybór prawa dostępny jest dla „każdego”. Ocena prawna dokonana przez Sąd Okręgowy w Opolu w postanowieniu z dnia 28.2.2020 r., którą kieruje się notariusz, jest zatem sprzeczna z treścią powołanego przepisu. Należy też uwzględnić, że powołany przepis zawarty jest w rozdziale III rozporządzenia, zawierającym normy kolizyjne o charakterze powszechnym. Zgodnie z art. 20 rozporządzenia 650/2012 prawo wskazane przez rozporządzenie stosuje się niezależnie od tego, czy jest ono prawem państwa członkowskiego. Dotyczy to również prawa wskazanego w trybie wyboru prawa zgodnie z art. 22 rozporządzenia.

W art. 75 ust. 1 rozporządzenia 650/2012 faktycznie zapewniono zgodność treści wprowadzonego przez prawodawcę unijnego rozporządzenia z traktatowymi zobowiązaniami, w tym umowami bilateralnymi, łączącymi państwa członkowskie z państwami trzecimi. Rozporządzenie bowiem „nie stanowi przeszkody” dla stosowania takich umów. Nie oznacza to jednak, że państwa członkowskie zobligowane są do wykazywania nadaktywności w zakresie zapewnienia stosowania norm kolizyjnych wynikających z zawartych przez nie umów bilateralnych z państwami trzecimi. Organy polskie nie muszą dążyć do tego, aby w każdej sprawie spadkowej obywatela Ukrainy doszło do zastosowania normy kolizyjnej wynikającej z art. 37 umowy polsko-ukraińskiej. Muszą jedynie stosować te normy kolizyjne w polsko-ukraińskiej sprawie spadkowej w sytuacji, w której do ustalenia prawa właściwego dochodzi przez polskie organy na podstawie łączników obiektywnych. Umowa polsko-ukraińska nie odnosi się do wyboru prawa spadkowego i w takiej sytuacji nie może mieć siłą rzeczy pierwszeństwa przed regulacją art. 22 rozporządzenia 650/2012, w którym wybór prawa ojczystego został dopuszczony.

Skarżąca podniosła również, że wyboru prawa w trybie art. 22 rozporządzenia spadkowego mogłaby bez żadnych przeszkód dokonać poprzez sporządzenie rozrządzenia na wypadek śmierci w innym państwie członkowskim stosującym rozporządzenie 650/2012, nie

związanym umową bilateralną odnoszącą się do statutu spadkowego w stosunkach z Ukrainą. Interpretacja zaprezentowana przez notariusza nie jest tym samym do pogodzenia z zasadą jednolitości statutu spadkowego na gruncie rozporządzenia 650/2012 i prowadziłaby do fragmentaryzacji dziedziczenia. Waga tej zasady przy stosowaniu rozporządzenia 650/2012 została zaakcentowana przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z dnia 12 października 2017 roku w sprawie C-218/16, Kubicka, pkt. 55 i n.

W odpowiedzi na zażalenie zastępca notarialny wskazał, że po przeanalizowaniu treści zażalenia nie zdecydował się na dokonanie czynności żądanej przez wnoszącą zażalenie i podtrzymał stanowisko, iż umowa polsko-ukraińska tworzy odrębny reżim wskazywania prawa właściwego w sprawie spadkowej, który jako całość cieszy się prymatem względem reżimu wynikającego z rozporządzenia 650/2012, w tym art. 22 tego rozporządzenia, odnoszącego się do wyboru prawa spadkowego.

W uzasadnieniu swego stanowiska wskazał, że z punktu widzenia notariatu polskiego nie jest optymalna obecna sytuacja, w której w sprawach licznej grupy obywateli Ukrainy zamieszkujących Polskę bardzo utrudnione jest sporządzenie testamentu, gdyż w odniesieniu do takich osób prawo właściwe jest rozszczerpione (inne w stosunku do majątku ruchomego, a inne w stosunku do nieruchomości) i stan taki nie może ulec zmianie poprzez dokonanie wyboru prawa. Notariusze z zadowoleniem przyjęliby dokonanie wykładni sądowej zmieniającej taki stan rzeczy. Do tego czasu jednak notariusze przyjmowali będą konsekwentnie wykładnię restrykcyjną, wykluczającą dokonywanie wyboru prawa.

Systemowo problem ten może zostać rozwiązany przez orzeczenie TSUE. Na etapie rozpatrywania zażalenia w trybie samokontroli notariusz podjął próbę zainicjowania, zgodnie z wnioskiem wnoszącej zażalenie, stosownego postępowania prejudycjalnego. Pytanie prejudycjalne skierowane przez notariusza zostało jednak uznane przez Trybunał za niedopuszczalne postanowieniem z dnia 1 września 2021 r. wydanym w sprawie C-387/20, OKR. W punkcie 33 jego uzasadnienia Trybunał wskazał, że ciężar rozpoznania zarzutów wnoszącej zażalenie dotyczących wykładni prawa Unii Europejskiej przy zastosowaniu mechanizmu odesłania prejudycjalnego spoczywa w przedmiotowej sprawie na Sądzie Okręgowym.

Z uwagi na systemowe znaczenie problemu prawnego rozpatrywanego w niniejszej sprawie notariusz poparł wniosek skarżącej o skierowanie pytania prejudycjalnego do Trybunału. Orzeczenie Trybunału może zapewnić jednolitość wykładni w całym geograficznym obszarze stosowania rozporządzenia 650/2012, rozwiązać powtarzalny

problem o sporym znaczeniu praktycznym, a jednocześnie zapewnić samej stronie pewność co do oceny skuteczności wyboru prawa przez wszystkie sądy na terenie Rzeczypospolitej. Z tego względu notariusz daje pod rozagę Sądu wykorzystanie treści pytania skierowanego już w niniejszej sprawie lub proponowanego wcześniej w sprawie II Cz 520/19.

II. Przepisy prawa krajowego:

1. Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. 2011 nr 80, poz. 432)

Art. 66a stanowi, że prawo właściwe dla spraw spadkowych określa rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz. Urz. UE L 201 z 27.07.2012, str. 107, z późn. zm.).

2. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43, poz. 296)

Art. 366 stanowi, że wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami.

3. Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (Dz. U. 1991 nr 22, poz. 91)

Art. 81 stanowi, że notariusz odmówi dokonania czynności notarialnej sprzecznej z prawem.

Wedle **art. 81a** odmowę dokonania czynności notarialnej notariusz stwierdza w protokole. Do protokołu nie stosuje się przepisów art. 92 § 1 pkt 7 i 8 oraz art. 94 § 1.

Zgodnie z **art. 82** osobę, której odmówiono dokonania czynności notarialnej, poucza się o prawie i trybie zaskarżenia odmowy. Osoba ta w terminie tygodnia od dnia odmowy

dokonania czynności notarialnej może żądać na piśmie sporządzenia i doręczenia uzasadnienia odmowy. Notariusz sporządza uzasadnienie w terminie tygodnia od dnia otrzymania żądania.

Art. 83 stanowi, że:

§ 1. Na odmowę dokonania czynności notarialnej osoba zainteresowana może wnieść, w terminie tygodnia od dnia doręczenia uzasadnienia odmowy, a gdy nie zażądała w przepisany termin doręczenia uzasadnienia odmowy - od dnia, w którym dowiedziała się o odmowie, zażalenie do sądu okręgowego właściwego ze względu na siedzibę kancelarii notariusza odmawiającego dokonania czynności notarialnej. Zażalenie wnosi się za pośrednictwem tego notariusza.

§ 1a. Notariusz, o którym mowa w § 1, jest obowiązany ustosunkować się do zażalenia w terminie tygodnia i wraz z zażaleniem przedstawić swoje stanowisko sądowi oraz doręczyć je osobie zainteresowanej, chyba że sporządził i doręczył już tej osobie uzasadnienie odmowy.

§ 1b. Sąd rozpoznaje zażalenie na rozprawie, stosując odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym.

§ 2. Notariusz może, jeżeli uzna zażalenie za słuszne, dokonać czynności notarialnej; w tym przypadku nie nadaje zażaleniu dalszego biegu.

4. Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych sporządzonej w Kijowie dnia 24 maja 1993 r. (Dz.U. 1994 nr 96, poz. 465)

Artykuł 36

Zasada równości

1. Obywatele jednej Umawiającej się Strony mogą nabywać na terytorium drugiej Umawiającej się Strony majątek i inne prawa w drodze dziedziczenia z mocy ustawy lub rozporządzenia na wypadek śmierci na tych samych warunkach i w tym samym zakresie, co obywatele tej Strony.

2. Obywatele jednej Umawiającej się Strony mogą dokonywać rozporządzeń na wypadek śmierci w stosunku do mienia znajdującego się na terytorium drugiej Umawiającej się Strony.

Artykuł 37

Prawo właściwe

1. Stosunki prawne w zakresie dziedziczenia mienia ruchomego określa prawo tej Umawiającej się Strony, której obywatelem był spadkodawca w chwili śmierci.

2. Stosunki prawne w zakresie dziedziczenia mienia nieruchomego określa prawo tej Umawiającej się Strony, na której terytorium mienie to jest położone.

3. Ustalenie, czy rzecz wchodząca w skład spadku jest ruchomością czy nieruchomością, określa prawo tej Umawiającej się Strony, na której terytorium rzecz ta się znajduje.

III. Przepisy Unii Europejskiej

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz.UE.L Nr 201, str. 107)

Art. 22 zatytułowany „Wybór prawa” stanowi w ust. 1 i 2:

„1. Każdy może dokonać wyboru prawa państwa, którego obywatelstwo posiada w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci, jako prawa, któremu podlega ogół spraw dotyczących jego spadku.

Każdy, kto posiada więcej niż jedno obywatelstwo, może wybrać prawo każdego państwa, którego obywatelstwo posiada w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci.

2. Wybór prawa musi być dokonany w sposób wyraźny w oświadczeniu w formie rozrządzenia na wypadek śmierci lub musi wynikać z postanowień takiego rozrządzenia”.

Artykuł 75, zatytułowany „Stosunek do istniejących konwencji międzynarodowych” stanowi w ust. 1, że

„1. niniejsze rozporządzenie nie stanowi przeszkody dla stosowania konwencji międzynarodowych, których stroną, w chwili przyjęcia niniejszego rozporządzenia, jest jedno lub większa liczba państw członkowskich, a które dotyczą spraw objętych przepisami niniejszego rozporządzenia”.

„2. Niezależnie od ust. 1 niniejsze rozporządzenie ma - w stosunkach między państwami członkowskimi - pierwszeństwo przed konwencjami zawartymi wyłącznie

pomiędzy dwoma państwami członkowskimi lub większą ich liczbą, w zakresie, w jakim konwencje te dotyczą kwestii uregulowanych niniejszym rozporządzeniem”.

IV. Rozważania dotyczące pytań prejudycjalnych.

Na wstępie rozważań należy wskazać, że wyżej przedstawione pytania były już poddane rozwadze Trybunału w sprawie C-387/20, w której zastępca notarialny w przedmiotowej sprawie sporządził samodzielnie pytanie do Trybunału. Nie zostały jednak udzielone odpowiedzi na zadane pytania, gdyż postanowieniem z dnia 21 września 2021 r. Trybunał uznał, że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez zastępcę notarialnego w Krapkowicach (Polska) jest oczywiście niedopuszczalny. Jednakże do sprawy C-387/20 stanowisko złożyły Rządy Węgier, Polski oraz Komisja Europejska, które odniosły się merytorycznie do wyżej wskazanych pytań.

1. Rozważania dotyczące pytania pierwszego

Przechodząc do uzasadnienia pierwszego pytania wskazać należy, że wyżej wskazane wypowiedzi rządów Węgier, Polski i Komisji Europejskiej w sprawie C-387/20 w tym zakresie były zgodne. Wszystkie podmioty wskazały, że art. 22 rozporządzenia nr 650/2012 przyznaje osobie niebędącej obywatelem Unii możliwość dokonania wyboru, jako prawa któremu podlega ogół spraw dotyczących spadku, prawa państwa trzeciego, którego obywatelstwo dana osoba posiada w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci. Nie omawiając szerzej tego poglądu i odwołując się do treści wyżej wskazanych stanowisk znanych Trybunałowi, wskazać jedynie należy, że Sąd Okręgowy podziela poglądy w nich wyrażone.

Niemniej jednak, pogląd przeciwny, wskazany w uzasadnieniu odmowy dokonanie czynności notarialnej, został wyrażony przez tutejszy Sąd Okręgowy w Opolu w postanowieniu z dnia 28 lutego 2020 r. wydanym w sprawie II Cz 520/19 na tle podobnego stanu faktycznego, polegającego na odmowie dokonania czynności notarialnej przez tego samego zastępcę notarialnego. Sąd Okręgowy w Opolu w tamtej sprawie oddalając zażalenie skarżącej, w uzasadnieniu postanowienia wskazał, że dokonał odmiennej wykładni art. 22 ww. rozporządzenia w stosunku do wykładni zaproponowanej przez rządy i Komisję w sprawie C-387/20. Sąd w tamtej sprawie wskazał bowiem, że oparł się na treści art. 81 ust. 2

lit. c) Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, motywie 38 preambuły powołanego rozporządzenia spadkowego. W rezultacie, zdaniem Sądu Okręgowego w tamtej sprawie, art. 22 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 należy zatem rozumieć w ten sposób, że daje on wyłącznie obywatelom państw członkowskich Unii Europejskiej możliwość wyboru prawa państwa, którego obywatelstwo posiadają w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci, jako prawa, któremu podlega ogół spraw dotyczących spadku. Skoro zaś skarżąca nie była w tamtej sprawie obywatelką żadnego z państw członkowskich Unii Europejskiej, to nie może na podstawie powołanego przepisu dokonać wyboru prawa ukraińskiego jako prawa właściwego dla spadku.

W świetle prawa polskiego (art. 366 kodeksu postępowania cywilnego) orzeczenie powyższe nie wiąże Sądu w niniejszej sprawie. Należy jednak wziąć pod uwagę konieczność ujednolicenia stanowiska Sądów w przedmiotowej kwestii. Zatem biorąc pod uwagę, rozbieżność w stanowiskach zarówno notariusza, jak i tutejszego Sądu w innym składzie, ze stanowiskiem wyrażonym przez rządy Państw Członkowskich i Komisji Europejskiej, Sąd Okręgowy zdecydował się przedstawić kwestię zawartą w pytaniu 1. do rozstrzygnięcia Trybunałowi, jako budzącą wątpliwości.

2. Rozważania dotyczące pytania drugiego

Przechodząc do drugiego pytania, wskazać należy, że w przeciwieństwie do kwestii zawartej w pytaniu pierwszym, w propozycji odpowiedzi na pytanie nr 2 stanowisko rządu Węgier i Komisji Europejskiej było rozbieżne ze stanowiskiem rządu polskiego. Według stanowiska Węgier, artykuł 75 rozporządzenia nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że rozporządzenie to nie może wpływać na stosowanie konwencji międzynarodowych, których stroną, w chwili przyjęcia niniejszego rozporządzenia, jest jedno lub większa liczba państw członkowskich, a które dotyczą spraw objętych przepisami niniejszego rozporządzenia. W odniesieniu do kwestii z zakresu dziedziczenia objętych zakresem umowy międzynarodowej zawartej pomiędzy państwem członkowskim a państwem trzecim, prawo właściwe należy ustalić wyłącznie w oparciu o normy kolizyjne owej umowy, które stanowią system zamknięty i gdy umowa bilateralna „milczy” w kwestii wyboru prawa obywatel państwa trzeciego zamieszkujący w państwie członkowskim będącym stroną owej umowy nie ma prawa dokonać wyboru statutu spadkowego.

Z kolei stanowisko Komisji było następujące: art. 75 w związku z art. 22 rozporządzenia nr 650/2012 należy interpretować tak, że w przypadku gdy umowa dwustronna zawarta między państwem członkowskim a państwem trzecim określa prawo właściwe dla dziedziczenia w oparciu o łączniki obiektywne, nie pozwalając stronom na wybór innego prawa właściwego, obywatel danego państwa trzeciego zamieszkujący w państwie członkowskim związanym taką umową dwustronną nie może dokonać wyboru innego prawa właściwego.

Odmienne stanowisko zajął rząd Rzeczypospolitej Polskiej, który wskazał, że art. 75 w związku z art. 22 oraz motywem 40 preambuły rozporządzenia nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że w sytuacji, w której umowa bilateralna łącząca państwo członkowskie z państwem trzecim nie reguluje wyboru prawa w sprawie spadkowej, ale wskazuje wyłącznie prawo właściwe w sprawie spadkowej, obywatel takiego państwa trzeciego zamieszkujący państwo członkowskie związane ową umową bilateralną może dokonać wyboru prawa tego państwa trzeciego, i to nawet jeżeli prawo państwa wybranego nie przewiduje instytucji wyboru prawa w sprawach spadkowych.

W tym miejscu Sąd Okręgowy ponownie odsyła do argumentacji zawartych w uzasadnieniu wyżej przywołanych stanowiskach rządów i Komisji Europejskiej znanych Trybunałowi. Z powyższego wynika, że istnieje rozbieżność co do interpretacji art. 75 ww. Rozporządzenia spadkowego.

Sąd Okręgowy wskazuje dodatkowo na fakt, iż wg. stanowiska Polski, a więc jednej ze stron ww. umowy z 1993 r. pominięcie instytucji wyboru prawa właściwego dla dziedziczenia, a zatem instytucji odrębnej od norm kolizyjnych dotyczących dziedziczenia, było zamierzone przez państwa będące stronami tej umowy, w rezultacie instytucja wyboru prawa znajduje się poza zakresem stosowania umowy bilateralnej łączącej Polskę i Ukrainę. Należałoby zatem rozważyć, czy nie jest to wykładnia autentyczna dokonana przez podmiot, który sporządzał i podpisywał ww. umowę. Pozostaje jedynie kwestia, czy rząd Ukrainy w podobny sposób interpretuje ww. zapisy umowy z 1993 r.

Nie można pominąć również faktu, że w dniu 29 maja 2014 r. został podpisany Układ o stowarzyszeniu między Unią Europejską i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej oraz ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Ukrainą, z drugiej strony. W art. 1 ust. 2 lit. D) wyżej wskazanej umowy, jako jeden z jej celów wymieniono stworzenie warunków dla wzmożonych stosunków gospodarczych i handlowych w ramach dążenia do stopniowej integracji Ukrainy z rynkiem wewnętrznym UE, w tym poprzez stworzenie pogłębionej i

kompleksowej strefy wolnego handlu zgodnie z Tytułem IV: (Handel i zagadnienia związane z handlem) niniejszego Układu oraz wspieranie wysiłków Ukrainy mających na celu przejście do funkcjonującej gospodarki rynkowej między innymi poprzez stopniowe zbliżenie jej prawodawstwa do prawodawstwa Unii. Natomiast art. 18 i 19 ww. umowy traktują o mobilności pracowników i przepływie osób. Z kolei w art. 24 ust. 1 wskazano, że Strony uzgadniają, że będą dalej rozwijać współpracę sądową w sprawach cywilnych i karnych, w pełni korzystając z odpowiednich instrumentów międzynarodowych i dwustronnych oraz opierając się na zasadach pewności prawa i prawa do rzetelnego procesu sądowego. Z powyższego wynika, że Ukraina i Unia Europejska zadeklarowały rozwijanie współpracy sądowej w sprawach cywilnych i zbliżanie ustawodawstwa ukraińskiego do prawa Unii Europejskiej, co jest niezbędne, biorąc pod uwagę rozwój mobilności pracowników i przepływu osób.

Z kolei w polskim piśmiennictwie, na tle wykładni art. 66a ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe pojawiły się stanowiska, że rozporządzenie spadkowe ma pierwszeństwo przed konwencjami bilateralnymi zawartymi przez Polskę z Białorusią, Rosją i Ukrainą, ze względu na tzw. generalną klauzulę uzgadniającą (por. A. Wysocka-Bar, Wybór prawa..., s. 165; w podobnym duchu wypowiedzieli się też M. Czepelak, Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego, Warszawa 2008, s. 378; tenże, Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej, Warszawa 2012, s. 99 i n.; K. Zawada, Europeizacja międzynarodowego prawa zobowiązań umownych. Od konwencji rzymskiej do rozporządzenia rzymskiego w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych, PS 2010, nr 5, s. 26–27).

Jednakże autor komentarza (Jadwiga Pazdan w pod red. Jerzy Poczobut (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, WKP 2017) wskazała, że jej zdaniem uzasadnione wydaje się inne rozstrzygnięcie. Kwestie relacji pomiędzy rozporządzeniem spadkowym a konwencjami rozstrzyga bowiem samo rozporządzenie spadkowe w art. 75 ust. 1 zdanie pierwsze. Z mocy tego przepisu stosunki objęte regulacjami konwencji podpisanych przez państwa członkowskie z państwami nieczłonkowskimi zostały wyjęte spod zasięgu rozporządzenia spadkowego. Rozciągnięcie rozporządzenia spadkowego na te stosunki wymagałoby zawarcia przez strony konwencji odpowiednich porozumień (por. M. Pazdan (w:) M. Pazdan, System..., t. 20B, s. 64, nb 66; J. Pazdan (w:) M. Pazdan, System..., t. 20B, s. 748, nb 29; też (w:) M. Pazdan, System..., t. 20C, s. 687 i 679, nb 71; M. Pazdan, Zakres zastosowania rozporządzenia spadkowego (w:) Nowe europejskie prawo spadkowe, red. M.

Pazdan, J. Górecki, Warszawa 2015, s. 33; P. Czubik (w:) *Unijne rozporządzenie...*, s. 349, nb 6, z trafną argumentacją). Podobne stanowisko zajęto w M. Pazdan (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, Warszawa 2018, M. Załucki (red.), *Unijne Rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, Wyd. 2, Warszawa 2018 i w pod red. Konrada Osajdy, *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Komentarz*, 2019, gdzie dodatkowo wskazano, że klauzule te dotyczą jednak niesprzeczności danej umowy bilateralnej z zobowiązaniami państw-stron istniejącymi w chwili zawarcia umowy, a nie zobowiązaniami późniejszymi i nie prowadzą tym samym do ustępowania przez zawarte konwencje bilateralne rozporządzeniom unijnym.

Sąd Okręgowy dostrzega, że w tym ostatnim komentarzu wskazano również, że pierwszeństwo konwencji bilateralnych zawartych przez państwa członkowskie stosujące rozporządzenie z państwami trzecimi przed normami rozporządzenia poważnie zaburza jednolitość systemu norm kolizyjnych wypracowanego w ramach unifikacji. W wyniku tego pierwszeństwa różne państwa członkowskie stosujące rozporządzenie będą różnie postrzegały kolizyjnoprawnie sukcesję po tym samym spadkodawcy (patrz przykłady tam wskazane na tle konwencji bilateralnych zawartych przez Polskę i Niemcy).

Podobnie wskazano w przedostatnim z wyżej wskazanych komentarzy, gdzie stwierdzono, że pierwotnie projektowany przepis dotyczący relacji rozporządzenia i innych instrumentów prawnomiędzynarodowych regulujących materię zawartą w rozporządzeniu miał bardzo lapidarną i oczywistą treść. Odnosił się jedynie do kwestii zawartych obecnie w ust. 1 zd. 1 i ust. 2 rozporządzenia, wskazując generalną zasadę, stosowaną w razie kolizji postanowień, prymatu umów międzynarodowych nad rozporządzeniem z zastrzeżeniem ustępujących wobec treści rozporządzenia umów takich zawartych pomiędzy państwami członkowskimi stosującymi rozporządzenie. Ponadto, istniało w treści tej odniesienie do art. 307 ówczesnie obowiązującego TWE, wskazującego na konieczność wyeliminowania ewentualnych niezgodności pomiędzy Traktatem a postanowieniami umów z państwami trzecimi, a także konieczność stosowania ich przy uwzględnieniu celów przyświecających integracji europejskiej i uwarunkowań kompetencyjnych z tym związanych. W przyjętym ostatecznie przepisie art. 75 rozporządzenia Nr 650/2012 nie zastosowano wspomnianego odniesienia, nie oznacza to jednak, że wyeliminowano problemy wynikające z

obowiązywania umów dwustronnych i nie wymagają one drastycznego rozstrzygnięcia, polegającego na wypowiedzeniu umów w zakresie artykułów uregulowanych w rozporządzeniu. Nie wydaje się, by była to konieczność wynikająca wprost z zakresu zobowiązań traktatowych, można wyobrazić sobie bowiem utrzymywanie odrębnych mechanizmów zarówno w zakresie proceduralnym, jak i kolizyjnoprawnym dla regulowania stosunków prawnych wynikających z umów dwustronnych z państwami spoza UE i trudno z samej tego typu praktyki wywodzić sprzeczność z rozwiązaniami traktatowymi. Odrębną kwestią jest jednakże techniczny sens utrzymywania takich rozwiązań oraz potencjalny zakres dyskryminacji (wobec mieszkańców UE nieposiadających obywatelstwa państw członkowskich) jaki mogą one generować. Problem dyskryminacyjnego efektu tychże umów widoczny jest także na bazie stosowania współczesnych, nowoczesnych norm kolizyjnych wynikających z prawa krajowego państw kontraktujących (dających przykładowo szeroką możliwość wyboru prawa) przy jednoczesnym obowiązywaniu pomiędzy państwami konserwatywnych norm umownych (np. bez jakiegokolwiek możliwości wyboru prawa) zastępujących normy kolizyjne prawa krajowego. (...).

Zasadniczo umowy międzynarodowe, o których mowa w art. 75 ust. 1, to produkt w najlepszym przypadku okresu lat 90. XX w. (bazujący często na wzorcach o parę dekad starszych), niekiedy to wręcz traktaty XIX-wieczne. Normy odnoszące się do kwestii kolizyjnoprawnych i proceduralnych w sprawach spadkowych w praktyce państw europejskich umieszczane były często (głównie w latach 20. ubiegłego wieku) w treści konwencji konsularnych (tak np. w praktyce niemieckiej – należy zauważyć, że w tym przypadku są to umowy nieliczne i bardzo starej daty – Niemcy, w odróżnieniu od Polski, od czasu przyjęcia Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z 24.4.1963 r., załącznik do Dz.U. z 1982 r. Nr 13, poz. 98, postanowiły nie wiązać się nowymi konwencjami dwustronnymi, pozostawiając jednak w mocy konwencje takie zawarte przed akcesją do Konwencji wiedeńskiej. Zob. *J. Raftopoulos*, Die rechtliche Stellung der Konsuln, Würzburg 1973, s. 155) lub (poczynając od lat 20. aż do lat późnych lat 90. ubiegłego wieku) zbliżonych do nich konstrukcyjnie umów o pomocy prawnej (tak w praktyce państw Europy Środkowej i Wschodniej, w tym Polski).

Odsyłając do orzecznictwa Trybunału przywołanego w pytaniu w sprawie C-387/20 i stanowisku Komisji Europejskiej w nim przedłożonym, w niniejszej sprawie należałoby również rozważyć, czy wbrew stanowisku Komisji Europejskiej fakt, że umowa wyklucza swobodę wyboru prawa właściwego dla dziedziczenia, jest jednak sprzeczny z zasadami

leżącymi u podstaw współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych w Unii i czy swoboda ta nie jest jedną z zasad dotyczących funkcjonowania rozporządzenia nr 650/2012. Należy bowiem zauważyć, że obywatel Ukrainy, który miałby miejsce stałego pobytu np. we Francji, miałby prawo wyboru prawa właściwego dla dziedziczenia. Natomiast w przypadku, gdyby swoim miejscem zwykłego pobytu uczynił Polskę, takiego wyboru nie miałby. Zatem należałoby rozważyć, czy kwestia ta nie miałaby znaczenia dla podstawowych swobód w postaci swobodnego przepływu pracowników oraz swobody przedsiębiorczości i świadczenia usług.

Odpowiedź na ww. pytanie ma istotne znaczenie nie tylko dla porządku prawnego w Rzeczypospolitej Polskiej. Trafnie wskazał zastępca notarialny, że Polskę wiążą umowy bilateralne zawierające normy kolizyjne w sprawach spadkowych, nieprzewidujące wyboru prawa, z czterema państwami trzecimi, których obywatele stosunkowo licznie zamieszkują Polskę: z Ukrainą, Białorusią, Rosją i Wietnamem (ale również z państwami sukcesorami b. Jugosławii niebędącymi państwami członkowskimi, Kubą, Libią, Koreą Północną i Mongolią). Niemcy umowy tego rodzaju wiążą z Turcją, Iranem i państwami będącymi sukcesorami ZSRR. Austrię zaś - z państwami sukcesorami b. Jugosławii niebędącymi państwami członkowskimi, Iranem i Rosją.

Mając powyższe na uwadze, w związku z tym, że przy rozpoznawaniu zażalenia powstało zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości co do wykładni przepisów prawa europejskiego, Sąd Okręgowy na podstawie art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej zdecydował się zwrócić do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z wyżej wskazanymi pytaniami, o czym orzeczono jak na wstępie.

Orzeczenie o zawieszeniu postępowania uzasadnione jest treścią przepisu art. 177 § 1 punkt 3¹k.p.c.

Grzegorz Kowolik

Na oryginale właściwe podpisy
Zgodność z oryginałem stwierdza
Sekretarz sądowy
Izabela Stępień
Izabela Stępień

